

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Katarzyny Wolny-Grzędziel
„O doborze i interpretacji krojów pism”**

Rozprawa doktorska mgr Katarzyny Wolny-Grzędziel została przygotowana w ramach postępowania w sprawie nadania stopnia doktora sztuki w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach pod kierunkiem prof. Tomasza Bierkowskiego. Składa się z części teoretycznej oraz dzieła artystycznego, którym jest publikacja autorska w formie książki.

Do oceny przedłożone zostały: rozprawa teoretyczna, autorskie dzieło edytorskie stanowiące integralną część doktoratu oraz portfolio artystyczne zawierające dokumentację działań projektowych, edukacyjnych i organizacyjnych w formie elektronicznej.

Dorobek projektowy i badawczo-dydaktyczny

Katarzyna Wolny-Grzędziel jest absolwentką ASP w Katowicach. W 2012 roku obroniła dyplom z wyróżnieniem w Pracowni Grafiki Książki na Wydziale Artystycznym (specjalność: grafika warsztatowa). Bezpośrednio po ukończeniu studiów rozpoczęła pracę na macierzystym wydziale, gdzie do dziś pełni funkcję asystentki w Pracowni Grafiki Książki. Prowadzi zajęcia z grafiki edytorskiej, podstaw projektowania graficznego oraz podstaw typografii, co świadczy o szerokim zakresie jej kompetencji pedagogicznych. Równolegle, w latach 2013–2015, pracowała jako wykładowczyni na kierunkach projektowych w Wyższej Szkole Technologii Informatycznych w Katowicach, rozszerzając swoje doświadczenie dydaktyczne. W 2018 roku uzyskała w macierzystej uczelni umowę o pracę na czas nieokreślony, co potwierdza uznanie uczelni dla jakości prowadzonych przez nią zajęć i zaangażowania w pracę dydaktyczną.

Zakres tematyczny zajęć prowadzonych przez autorkę – od grafiki książki i edytorskiej po typografię i projektowanie graficzne – koresponduje bezpośrednio z zakresem rozprawy doktorskiej. Taka spójność praktyki dydaktycznej z zainteresowaniami naukowymi podkreśla wszechstronność merytoryczną autorki i świadczy o jej dobrym przygotowaniu do prowadzenia zajęć z omawianych dziedzin. Dzięki bogatej wiedzy

i doświadczeniu projektowemu ma ona możliwość przekazywania osobom studiującym nie tylko wiedzy teoretycznej, ale także umiejętności praktycznych, co stanowi niewątpliwą atut dydaktyczny.

Warto podkreślić, że autorka aktywnie uczestniczy w życiu wydziału i uczelni, co ma realny wpływ na kształtowanie programów nauczania w obszarze projektowania graficznego i grafiki książki oraz na rozwój inicjatyw środowiska akademickiego. Jednocześnie prowadzi również działalność zawodową jako projektantka graficzna, będąc laureatką prestiżowych konkursów w dziedzinie książki artystycznej, co potwierdza jej wysoki warsztat praktyczny. Tę praktyczną wiedzę autorka skutecznie włącza do pracy dydaktycznej, przedstawiając studentom aktualne trendy i przykłady realizacji z branży.

Działalność projektowa

Pani Katarzyna Wolny-Grządziel zaprezentowała w swoim portfolio imponujący i konsekwentnie rozwijany dorobek artystyczny, który świadczy o jej wyjątkowej biegłości w obszarze projektowania graficznego, a szczególnie – edytorstwie. Jej prace wyróżnia głęboka świadomość formalna, staranność w doborze środków wyrazu oraz umiejętność budowania wizualnych narracji z wyraźnym autorskim rysem. Projekty Autorki cechują się wysoką jakością warsztatową, ale także refleksyjnym podejściem do typografii, czytelności i kontekstu kulturowego.

W zakresie projektowania graficznego Katarzyna Wolny-Grządziel może poszczycić się wieloma istotnymi sukcesami: licznymi nominacjami i nagrodami w prestiżowych konkursach – m.in. Projekt Roku STGU, Najpiękniejsze Książki Roku PTWK, Śląska Rzecz oraz zwycięstwem w międzynarodowym konkursie *Artists' Books on Tour* (2012). Projekty takie jak *On Care*, *Sny ze srebra* czy *Inny nie obcy* świadczą o umiejętności pracy w złożonych, interdyscyplinarnych zespołach i o zdolności tworzenia książek, które łączą walory edytorские z refleksją kulturową i społeczną.

Działalność badawcza

Wolny-Grządziel nie tylko biegle posługuje się narzędziami projektowymi, ale również aktywnie uczestniczy w dyskursie typograficznym, o czym świadczą liczne wystąpienia konferencyjne, jak choćby referat „Ukryte w piśmie – teoria metafor językowych...” wygłoszony w 2024 roku na konferencji Tekstografie III czy też *Projektowanie książek fotograficznych* podczas międzynarodowej konferencji naukowej POD PRAĆD. *Publikowanie między niszą a mainstreamem*, w Instytucie Nauk o Informacji i Mediach na Uniwersytecie Wrocławskim w 2023. Warto też podkreślić, że Autorka prowadziła badania nad doborem i interpretacją krojów pisma w ramach grantów i projektów naukowych, łącząc teorię z praktyką projektową. Jej kompetencje w tym zakresie pogłębiają także udział

w wyspecjalizowanych warsztatach, m.in. międzynarodowym Type Clinic, International Type Design Workshop w Słowenii w 2015 roku.

Działalność dydaktyczna

Istotnym potwierdzeniem skuteczności działań dydaktycznych Katarzyny Wolny-Grządziel są liczne sukcesy osób studiujących w Pracowni Grafiki Książki. Jej zaangażowanie dydaktyczne przynosi wymierne efekty, o czym świadczą sukcesy osób studenckich, które zdobywają nagrody i wyróżnienia w prestiżowych konkursach, takich jak Międzynarodowe Biennale Studenckiej Grafiki Projektowej AgraFA, konkursy na najlepiej zaprojektowaną książkę np. „Książka dobrze zaprojektowana – zacznijmy od dzieci” oraz ogólnopolskie przeglądy dyplomów artystycznych. Osoby studenckie prezentują swoje prace na ważnych wystawach, m.in. w ramach wydarzeń towarzyszących międzynarodowym festiwalom ilustracji czy projektowania graficznego, a także są zapraszani do udziału w profesjonalnych programach wystawienniczych i wydawniczych. Pracownia Grafiki Książki, z którą związana jest Autorka, charakteryzuje się dużą aktywnością wystawienniczą i publikacyjną, stanowiąc istotny ośrodek dydaktyki typografii i edytorstwa w kraju.

Tak liczne sukcesy dydaktyczne są dowodem na wysoki poziom nauczania i zaangażowanie Katarzyny Wolny-Grządziel w rozwój osób studenckich oraz ich promocję w środowisku zawodowym i artystycznym.

Ocena dzieła artystycznego (publikacji)

Rozprawa Katarzyny Wolny-Grządziel została opublikowana jako drukowana książka zaprojektowana przez Autorkę. Publikacja ta stanowi dzieło artystyczne będące formalnym nośnikiem dysertacji doktorskiej. Została starannie przygotowana: typograficznie przemyślana, klarowna w strukturze i bardzo dobrze czytelna. Dobór krojów pisma – Lyon Text oraz Neue Haas Grotesk Text – został świadomie przemyślany zarówno pod kątem czytelności, jak i symbolicznej korespondencji z tematyką rozprawy. Kompozycja layoutu, oparta na asymetrycznej siatce siedmiu szpalt i pięciu modułach poziomych, cechuje się dużą konsekwencją i dbałością o rytm typograficzny.

W pracy znajdują się starannie dobrane ilustracje (reprodukcje historycznych przykładów typograficznych, jak futurystyczna okładka *Zang Tumb Tumb* czy tablice z oznakowaniem), które ilustrują omawiane zagadnienia i łączą analizę teoretyczną z rzeczywistymi obrazami.

Wizualna warstwa pracy współgra z treścią teoretyczną – użyte ilustracje i przykłady praktyczne stanowią rozwinięcie rozważań semiotycznych i metaforycznych, zaś układ graficzny sam w sobie jest przykładem dobrych praktyk projektowych.

Publikacja o wymiarach 170 x 245 mm, została wydrukowana w technice druku cyfrowego na niepowlekanym papierze Munken Lynx 130 g/m² w odcieniu naturalnej bieli, co zapewnia odpowiedni kontrast i wspiera czytelność. Oprawa twarda, sztywno-klejona, typu szwajcarskiego – z połączeniem płótna introligatorskiego i zadrukowanej okleiny – dodaje pracy elegancji i trwałości. Takie szczegóły, jak dwukolumnowa żywa pagina, struktura rozdziałów, prowadzenie marginaliów i typograficzne wyróżniki, wskazują na wysoką świadomość edytorską autorki. Książka została zaprojektowana z precyzją typograficzną i redakcyjną, a jej skład oparto na siatce dostosowanej do interlinii tekstu. Publikacja zawiera liczne cytaty, opisy ilustracji oraz przypisy złożone krojem bezszeryfowym.

Warto zaznaczyć, że rozróżnienie wizualne pomiędzy tekstem głównym, cytatami, przypisami oraz podpisami ilustracji mogłoby zostać wyraźniej zarysowane. Obecnie elementy te różnią się w niewielkim stopniu – zarówno cytaty, jak i opisy ilustracji zostały złożone tym samym stopniem pisma (9,1 pkt), z identyczną interlinią jak tekst główny, natomiast przypisy wyróżniono jedynie minimalnie mniejszym stopniem (8,4 pkt). Takie rozwiązanie może prowadzić do niezamierzonej konfuzji, na przykład do potraktowania opisu ilustracji jako dalszego ciągu głównego wywodu. Wprowadzenie większego odstępu między przypisami a tekstem zasadniczym lub zastosowanie silniejszego kontrastu typograficznego z pewnością poprawiłoby klarowność i komfort lektury publikacji.

Należy jednak zaznaczyć, że mimo wysokiego poziomu edytorskiego, z punktu widzenia formy dzieło artystyczne pozostaje stosunkowo powściągliwe. Publikacja została starannie zaprojektowana, poprawnie złożona i w pełni odpowiada zasadom profesjonalnego składu edytorskiego. Świadczy o dużym doświadczeniu Autorki i jej kompetencji w zakresie projektowania książek. Jakość typografii, przejrzysta siatka layoutu, uporządkowana struktura treści oraz subtelne użycie wyróżników wizualnych nie budzą zastrzeżeń i stanowią przykład wysokiej kultury edytorskiej.

W tym kontekście warto jednak zauważyć, że przy temacie poświęconym znaczeniotwórczemu potencjałowi litery i kroju pisma, projektowanie wizualne mogłoby pełnić bardziej aktywną, współtworzącą rolę. Publikacja została zaprojektowana według zasad transparentnej typografii – podporządkowanej treści, przezroczystej w odbiorze – i choć to podejście jest uzasadnione i profesjonalne, można odnieść wrażenie, że zabrakło próby zrównoważenia tej strategii z elementami bardziej autorskimi, nadającymi książce wyraźniejszy, indywidualny rys.

Z tym związana jest także kwestia stosunkowo oszczędnej warstwy ilustracyjnej. Materiał wizualny – choć funkcjonalny i dobrze dobrany – opiera się głównie na dokumentacji istniejących przykładów i pełni przede wszystkim funkcję pomocniczą wobec tekstu. Ilustracje nie tworzą autonomicznej warstwy wizualnej, która mogłaby uzupełniać przekaz teoretyczny w sposób bardziej wyrazisty. Gdyby Autorka zdecydowała się wprowadzić więcej autorskich materiałów graficznych, pogłębiających główną tezę rozprawy, publikacja zyskałaby silniejszy komponent wizualno-artystyczny. Poszerzony materiał ilustracyjny mógłby również wzmocnić narrację wizualną i podnieść wartość dydaktyczną publikacji.

Ocena rozprawy teoretycznej

Recenzowana rozprawa Katarzyny Wolny-Grzędziel stanowi ambitną i pogłębioną próbę interdyscyplinarnej analizy zjawiska doboru i interpretacji krojów pisma w kontekście projektowania komunikacji wizualnej. Autorka podejmuje zagadnienie kluczowe dla współczesnej praktyki typograficznej, łącząc refleksję semiotyczną, lingwistyczną, psychologiczną oraz projektową. Jest to temat aktualny, lecz zaskakująco rzadko ujmowany w literaturze naukowej z należytą szczegółowością, co świadczy o trafności wyboru i potrzebie jego systematycznego opracowania.

Rozprawa została podzielona na cztery zasadnicze części: wprowadzenie do zagadnień typografii i komunikacji wizualnej, omówienie „stałych” i „zmiennych” cech form liter niczych, refleksję nad metaforą litery oraz analizę pogłębionych wywiadów z projektantami. Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, umożliwia płynne przejście od ujęcia teoretycznego do empirycznego oraz praktycznego. Autorka systematycznie rozwija tok wywodu, prezentując kolejne poziomy znaczenia kroju pisma – od jego formalnych cech aż po symboliczne konotacje i metaforyczne interpretacje.

Na szczególną uwagę zasługuje część pierwsza rozprawy, w której Autorka przeprowadza gruntowną kwerendę teoretyczną. Zawarte tam analizy odwołują się do klasycznych źródeł z zakresu semiologii (Ferdinand de Saussure), teorii metafor pojęciowych (George Lakoff, Mark Johnson), teorii pisma i projektowania typograficznego (m.in. Adrian Frutiger, Theo van Leeuwen, Robert Bringhurst, Jost Hochuli, Robert Chwałowski), a także współczesnych ujęć projektowania wizualnego i badań nad percepcją (np. Sarah Hyndman). W sposób przekonujący przedstawiono model ujmowania kroju pisma „na przecięciu znaczącego i znaczonego”, co stanowi oryginalną propozycję teoretyczną i ciekawą próbę translacji kategorii semiotycznych na grunt praktyki projektowej.

W drugiej części autorka wprowadza pojęcie „stałych” przesłanek doboru krojów pisma – takich jak czytelność, ergonomia, przeznaczenie tekstu, charakter nośnika, aspekty społeczne, dostępność czy inkluzywność. W trzeciej części przechodzi do omówienia „zmiennych” czynników, wśród których kluczową rolę odgrywa interpretacja metaforyczna – oparta na schematach orientacyjnych (np. pion/poziom, duże/male, grube/cienkie, symetryczne/asymetryczne), znaczeniach kulturowych i konotacjach emocjonalnych. Ta dwuczęściowa typologia – denotacyjna i konotacyjna – pozwala na uporządkowanie przesłanek typograficznych w sposób systematyczny, a jednocześnie elastyczny względem kontekstu projektowego.

Czwarta część pracy obejmuje zestaw pogłębionych wywiadów z praktykującymi projektantami, stanowiących próbę empirycznego rozpoznania postaw i strategii doboru kroju pisma w realnych sytuacjach projektowych. Materiał ten, choć stosunkowo zwięzły, dobrze uzupełnia wcześniejsze rozważania teoretyczne, a Autorka wydobywa z niego różnorodne, często rozbieżne motywacje i uzasadnienia decyzji typograficznych, co podkreśla subiektywny i kontekstualny charakter procesu projektowego.

Na uwagę zasługuje erudycyjna podbudowa pracy – autorka wykazuje się bardzo dobrą orientacją w literaturze przedmiotu, sięgając po pozycje klasyczne i współczesne, zarówno z kręgu polskiego, jak i międzynarodowego. W pracy odnaleźć można świadome odwołania do teorii komunikacji, językoznawstwa, kulturoznawstwa oraz projektowania graficznego. W literaturze cytowane są m.in. Bringhurst, Hochuli, Frutiger, van Leeuwen, Chwałowski, Hyndman, Warde, Tschichold, Lupton, Tinker, Unger, Drucker, a także teksty publikowane w prasie projektowej i naukowej. Co istotne, na końcu rozprawy zamieszczono bardzo obszerną i starannie opracowaną bibliografię oraz wykaz źródeł, które stanowią istotny i reprezentatywny korpus literatury przedmiotu z zakresu typografii, projektowania graficznego i komunikacji wizualnej. Może on stanowić doskonały punkt odniesienia również dla przyszłych badaczy oraz dydaktyków.

Wysoko należy ocenić jakość językową i redakcyjną rozprawy – tekst został napisany językiem fachowym i komunikatywnym. W nielicznych fragmentach – zwłaszcza w częściach wstępnych – można odnieść wrażenie nadmiernej rozbudowy zdań, co może utrudniać płynność lektury; jednak nie wpływa to istotnie na zrozumienie wyводу. Zważywszy na próbę klasyfikacji przesłanek typograficznych i wyodrębnienia ich stałych oraz zmiennych komponentów, pomocne byłoby zastosowanie dodatkowych narzędzi wizualnych – takich jak tabele, diagramy czy schematy – które zwiększyłyby przystępność i wartość dydaktyczną treści.

W części empirycznej – obejmującej analizę wywiadów eksperckich – można dostrzec potencjał dalszego pogłębienia. Choć przedstawione wypowiedzi są interesujące, analiza mogłaby zyskać na systematyczności, np. poprzez wyróżnienie wspólnych wątków, typów strategii projektowych czy przeciwstawnych stanowisk. Uporządkowanie materiału w tym zakresie zwiększyłoby potencjał badawczy rozprawy.

Bardzo dobrze wypada zamykający rozdział „Wnioski i rekomendacje”, który stanowi nie tylko podsumowanie analizy, lecz również zawiera konkretne propozycje aplikacyjne – zarówno dla dydaktyki (np. możliwość wprowadzenia katalogu przesłanek typograficznych do programów nauczania), jak i dalszych badań (np. nad językiem opisu form literniczych, czy znaczeniami przypisywanymi krojom w różnych kręgach kulturowych). Praca ujawnia w tym miejscu nie tylko kompetencje badawcze, ale i refleksyjne podejście Autorki do roli projektanta jako uczestnika procesów kulturowej komunikacji.

Podsumowując, część teoretyczna rozprawy Katarzyny Wolny-Grzędziel jest w pełni dojrzałym, oryginalnym i wartościowym opracowaniem naukowym. Łączy pogłębioną refleksję z praktycznym rozpoznaniem problematyki, stanowiąc istotny wkład w rozwój wiedzy o typografii jako narzędziu interpretacji i komunikacji wizualnej. Wysoki poziom merytoryczny i analityczny tej części potwierdza gotowość autorki do prowadzenia dalszej pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej w ramach dyscypliny sztuki projektowej.

Podsumowanie

Można odnieść wrażenie, że akcent w pracy doktorskiej został położony głównie na część teoretyczną, natomiast komponent projektowy – mimo niewątpliwej jakości – pozostaje przedstawiony w sposób bardziej dyskretny. Tym samym nasuwa się pytanie o proporcję pomiędzy dwoma równorzędnymi elementami rozprawy doktorskiej – teorią i dziełem artystycznym – oraz o to, czy nie należało mocniej zaakcentować potencjału projektowego publikacji, zwłaszcza w kontekście jej tematu i formy.

Zgłoszone uwagi nie obniżają ogólnej wartości pracy. Należy je raczej traktować jako sugestie możliwych kierunków dalszego rozwoju twórczości i refleksji Autorki, która posiada wszelkie predyspozycje do prowadzenia dalszej działalności naukowej i dydaktycznej w obszarze projektowania graficznego.

Praca doktorska mgr Katarzyny Wolny-Grządziel pt. „O doborze i interpretacji krojów pism”, przygotowana pod opieką promotora prof. Tomasza Bierkowskiego, stanowi oryginalne dzieło naukowo-artystyczne. Jest to praca wysoce kompetentna, łącząca refleksję teoretyczną z praktyką projektową. Mimo drobnych zastrzeżeń dotyczących powściągliwości edytorskiej formy publikacji, należy ją ocenić bardzo wysoko. Rozprawa stanowi oryginalny wkład w rozwój refleksji nad typografią jako narzędziem komunikacyjnym i kulturowym.

Biorąc pod uwagę przedstawioną pracę artystyczną, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne dokonanie artystyczne, a część teoretyczna oraz dokumentacja dorobku świadczą o wiedzy i kompetencjach w reprezentowanej dyscyplinie. Praca wnosi istotny wkład do dziedziny typografii i projektowania graficznego oraz może być wartościowym materiałem dydaktycznym. Dokumentacja dorobku potwierdza również gotowość prowadzenia samodzielnych zajęć dydaktycznych i działalności naukowo-badawczej. Dokonania artystyczne i rozprawa doktorska spełniają tym samym wymagania określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571).

Uwzględniając powyższe, z pełnym przekonaniem rekomenduję dopuszczenie pani mgr Katarzyny Wolny-Grządziel do publicznej obrony oraz wnoszę o nadanie jej stopnia doktora sztuki w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

